

Banos János:

Üzenetek

1. Jaj anymám ki ajkára adta a szót
mint duzzadt emlőd fiadnak
nem tudtad: a farkasok dühe
széttépi az emberek nyelvén dadogót

2. Lám most kisírhatná magát
a síráshoz is egyedül vagy
Lám most elmehegnél magad
az út is menne lábad alatt

3. Láttam én a tengert:
átkarolhatatlan
Félelmek karolnak
még hatalmasabban

4. Szerettelek
s olyan reménytelenül
mint lepke a fényt ki vako.
az ablaknak repül

5. Csupa hiány az ember
kítőltik a nagy hallgatások
Pillantása szárad a kerten
s a földben dermedt hóvirágok.

Utassy József:

Márciusra

Lomhul a hó. Márciusra
buborékokat fú a föld:
cupolát a tücsöklukra,
cupolát a tücsöklukra.

Fyűjtőzsinór minden gyöker:

ügy robban, reped a göröngy,
s fakad a fű, szakad a fény,
fakad a fű, szakad a fény!

Galambosi László:

Kaput nyitó

A magány mélyén hull a hó.
Forogj erő, kaput nyitó!
Míg botorkál a gondolat,
tapintja csak a szavakat.
Kettőzd meg lépted, értelem,
hajolj fölfele fényesen.
Az útvesztőkben járj elől,
a lenti táj nem tündököl.
Csak föl! Csak föl! Amíg lehet.
Munkáljunk, mint a fenyevesek.
Lüktet, növeszt a szorgos ég.
Gazdagodik a messzeség.

Hogy van? Vagyogatok...

Az előszót mindig utoljára hagyom a könyvből. Így olvastam kellemes derűvel, sokszor hangos kuncogással egy különös könyvecskét, *Hernádi Miklós Közhelyszótárát* is. Nem tudok róla, hogy valaha valahol nyomtattak volna már llyet, de én ennek igen megörültem. Ahogy böngésztem a szócikketek, az ismerős és félve kerülgetett nyelvi paneleket, először a káröröm meg a csúfolkodás kerített hatalmába (no lám, milyen olcsón, slamposan beszéltek és gondolkodtak ti, emberek!), hanem később kicsit mégis elszomorodtam. Nevezetesen azért, mert megírtam közben azt a nehéz stációt is: ha holnapról mind kitérőlnék a nyelvből meg a gondolkodásból, amit a szerző rosszall — tán beszélgetni sem igen tudnánk egymással. Hogy van? — kiált át egy ismerősöm az utca másik oldaláról. És én ott, akkor, abban a szituációban mit felelhetek? Meg sem állunk, már megyünk, s a kérdés sem rolt igazán kíváncsi. Vagyok... vagyogatok... — mondom a közhelyre a közhelyet. S mintha sem is találkoztunk volna. Ha igaznezt vezető ember kérdezi, negyan rá a saját gyártmányú közhelyem: Ahogy hagyok...

Szóval, így kezdődött az én kalandom ezzel a könyvvel. Aztán jött az Előszó. Annak is főként egy mondata nyugtatott meg: „Nem a közhelyek nyelve ellen berzenkedem (ez a nyelv-művelők dolga), hanem az észjárásuk ellen” — írja Hernádi Miklós. Percig sem hiszem, hogy ebben pontosan magamfajta szövetségesre spekulál, de innentől kezdve aztán nagyon-nagyon vele tartok.

A szerelemről, a hasról, az anyósról, a dohányzásról, meg az időjárásról unásig hallott „bölcsesek” nagyon nem zavarnak, mert négysemközti, kocsmaszatálnál, legfeljebb valami társas összejövetelen hervadoznak — annál jobban bosszantanak a politikában, a közéletben burjánzó, s már-már kiirthatatlan, örökös „fordulatok”. Hogy a problémákat meg kell oldani... hogy a számokat még finomítani és pontosítani kell... hogy az egyszerű munkások, meg a hatékony megoldások, a munkában megfáradt öregek és a mosolygó, csillogó szemű szövnők... Megköszönöm X. elvtárs értékes, gondolatébresztő előadását... Csak azt oszthatjuk el, amit megtermelünk... Az állam nem fejteshén... A mi vitáink természetén és sokrétűen, értekezleteink hasznosak, családi életünk

(ha nem verjük az asszonyt és nem isszuk el rendre a fizetésünket) példás, terveink feszítettek, ám reálisak, jól dolgozunk, de mindig akad javítanivaló... — tudja ezt, fújja ezt mindenki tovább, ha nagyobb lélegzetet vesz hozzá.

A közhelyek veszedelme — igaz van Hernádi Miklósnak — nem a nyelv, a beszéd elszürkülésében és unalmában leledzik elsősorban, hanem a gondolati restségben. Abban, hogy hasonló helyzetekben mindig kéznél vannak, hogy ezeket bárki és bárhol elmondhatja. El is mondja, és nem okosít ki. Nem kell vergődni, hogy miként minősítsünk egy veszteségesen gazdálkodó termelőszövetkezetet a közgyűlésen. Jobban kell dolgozni, tervezni, akarósan kell gazdálkodni, fel kell tártani a tartalékokat, apellálni kell a kollektív bölcsességre, ki kell aknázni az objektív és szubjektív lehetőségeket, meg mindent. Patentrecept — még egy sikeresen gazdálkodó közösség előtt sem lehet vele felsülni, hiszen ha magunkba nézünk, itt is igaz, ott is igaz. És variálhatnánk ám ezt termelési tanácskozásra, brigádgyűlésre, családi ünnepen elhangzó köszöntőre, vagy ünnepi beszédre. Pedig mindig és mindenütt más emberekkel találkozunk, más sajátosságokat tapasztalunk, más élethelyzetbe pottyanunk. Miért kísérleteznénk az újrafogalmazással? Hernádi Miklós így érteti meg a közhelygondolkodás szörnyű szegénységét: „... Közhely minden megállapítás vagy megnyilvánulás, amelyet helyettem bárki más is közreadhatna... nagyon nagy számúak azok a megállapítások a mindennapi érintkezésben, amelyek... teljességgel közkeletiek, nélkülözik az egyéni lelemény pecsétjét, nem tartalmaznak jóformán semmi információt a konkrét helyzetre vonatkozóan...”

Annival szeretném kiegészíteni Hernádi Miklóst, hogy mindezt természetesen már nemcsak a nyelvben, meg a gondolkodásban dolgozik, hanem igen gyakran cselekvéseinkben is. Igen, vannak közhelyesztusok, vagy közhelyreflexek is. Mondjam azt a példát, hogy amikor munkaversenyt szervezünk, még majdnem mindenütt túlteljesítésre vállalkozunk? Pedig lehetséges, hogy abból, ami a mi szalagunkon készül, egyszerűen vétek többet gyártani, mert csak raktárainkat tömjük meg vele. Ha valami panasunk van, aláírásokat gyűjtünk és több helyre elküldjük. Kezden el valaki valamilyen

ügyben tiltakozó táviratot küldeni, három nap múlva lerokadnak a postások. Nincs olyan előadás, amit meg ne tapsolnánk, pedig lehet, hogy ásitozva rajzolattunk egész idő alatt, és semmit meg nem jegyeztünk a másfél órában. Komoly, nagy dolgunkban is ott-ott motoszkálnak ezek a reflexek. Vegyük csak a brigádmozgalmat. Hány helyen nyög a közösség a beidegzettségől, lényegtelen dolgok unásig való ismétlésétől. Mindenki százötvenig menő ajánlékot kap a névnapjára, s ugyanazt a nápolyit meg narancsot beteglátogatáskor, legyen cukorbeteg, influenzás vagy gyomorfekélyes.

Legfőbb az, hogy néha igen komoly, mondhatnám szent dolgokat is elárasztunk közhelyekkel — s így akarva-akaratlan, devalváljuk igazi szellemi vagy érzelmi értéküket. A könyv, amelyre hivatkozom, pöccint ezt, de természetes és érthető tapintatból nem illusztrálja a szótárban. En sem vállalkozom rá, hiszen valóban olyan témák ezek, amelyeken nem illik, nem szabad humorizálni, márpedig a közhelyillusztrációk humorba fulasztanak őket. Ezeket a példákot pedig fölbontes erővel ismerhetünk fel a közhelygondolkodás és a közhelyfogalmazás veszélyeit. Helyettük inkább a személység nyilvános és folyamatos lesajnálásának vagy vélt föl-emelésének közhelytömegéből említek egészen méltatlan, vagy egészen bornírt példákat. Az egyik híres magyar birkózót életében így „tisztelték” rendre a sportriporterek: óriásbéli. (Hatalmas fizikumú, felnött ember volt.) Mit csináljon, mit kezdjen egy másik érdemes sportoló a kakakirály aranybélyegével? Nekünk ugyan nincs, de tőkés országok politikai életének hány szürke eminenciása vagy sötét lóva van!

A Közhelyszótár kicsíráztatott pár magot bennem is, ezért nem annyira könyvismertetésnek szántam ezt az írást, mint inkább jó alkalomnak arra, hogy kimérge-lődjem magam azonos ügyben. Hernádi Miklósnak föltett célja volt, hogy ezzel az olvasmányunk és szórakozásunk is egyaránt kitűnő könyvvel a közhelyes gondolatok újrafogalmazására és a közhelyes gondolatok újragondolására inspiráljon embereket. Ezt a sorrendet is ajánlja. De talán fordítva lenne jobb. Az újragondolás egyszersmind meghozná az újrafogalmazást is. Aműgy pedig ki ad rá fedezetet, hogy az újrafogalmazott nyelvi formulák nem jutnak ismét közhelyek sorsára? Ha van gondolat, eredetiség, információ, mondanivaló — nincs közhely. Ha olyan ember kérdez hogylétünkről, akit valóban érdekel fizikai, lelki és gondolati kondíciójunk, nem lökjük neki oda azt a banalitást, hogy vagyok, vagyogatok, de voltam már jobban is, s lehetnék rosszabbul is.

SZ. SIMON ISTVÁN

Kassák Szegeden

Kilencven éve, 1887. március 21-én született Kassák Lajos, a magyar avantgarde vezéralakja.

Először szegedi látogatását Juhász Gyula említi Gergely Sándor (1889—1932) szobrászművészről írott cikkében. Idézzük: „Kassák Lajosnak, a magyar expressionismus harcoss és hivatott vezérének a figyelmét is fölkellették Gergely törekvéssel, lejött Szegedre, és besorozta az ifjú szobrászt a Műszemletember demonstratív kiállításának szobrászai közé.” (Délmagyarország, 1918. szept. 22.) Juhász egy korábbi cikkéből kitűnően Gergely Sándor már 1918 márciusában készült a MA demonstratív kiállítására, így Kassák minden biztonnyal az év elején járt városunkban. Eddigi ismereteink alapján bátran föl-tételezhető, hogy Juhász hívta föl Kassák figyelmét szobrászbarátjára, a Makóról Szegedre került Hildebrand-növendékre. A kiállításról, Gergely „kulturált munkájáról” Kassák az *Egy ember élete* című önéletrajzában hetedik kötetében (*A Károlyi-forradalom*) emlékezik meg.

Kassák Lajos 1918 végén járt ismét Szegeden. A MA december 29-én, vasárnap délelőtt városunkban tartotta első vidéki matinéját. Sok minden szólt Szeged mellett. Itt élt Juhász Gyula, aki — cikkeiből kitűnően — rokonszenvezett a MA törekvéseivel. Itt alkotott Gergely Sándor, a MA egyetlen vidéken élő tagja. Kahána Mózes (1897—1974) író, a 46-os szegedi gyalogezred önkéntes őrmestere két okból is szeretett volna Szegedre jönni: meg akarta ismerni Juhász Gyulát, és azt remélte, hogy volt ezredtársaival is találkozhat majd az általa rendezett matinéban.

December 28-án, az újdonsült szegedi lap, a *Tűz*, közölte Kassák Lajos *A többi néma csend* című régebbi versét, amely *Juhász Gyulának írtam* ajánlással jelent meg. A Korzó (most: Vörös Csillag) moziban tartott matiné Juhász Gyula nyitotta meg: „... a Ma nem csupán egy lap, mint annyi más, ez a Ma egyáltalán fiatal és bátor erők összetöbje, egy egészséges és egységes világszemlélet, sőt világalgató új organuma, egy tribunal, ahonnan nem csupán szép szavakat mondanak, de ahonnan egy új művészet, egy új világ próklamációt és manifestumait hirdeti... a Ma egészen át fogja a világot, gyökereiben ragadja meg a dolgokat, hogy akció legyen, bátor, igaz, tett, amely a közönséget nemcsak érdekelle, mulattassa vagy untassa, de fölrázza, provokálja, alakítsa!” (MA, 1919. január 26.)

Juhász előadása után Kassák olvasott föl verseiből, majd Kassákné Simon Jolán adott elő Kahána Mózes és Barta Sándor költeményeiből. A szünet utáni részben Cholnoky Margit Debussy-, Fidelius- és Fichtner-dalokat énekelt, Baranyi János zongoraművész pedig Bartók, Ravel, Kodály és Fichtner szerzeményeiből játszott. A matinérol Kassák meleg szavakkal emlékezett meg a *Juhász Gyula Emlékkönyvben* (Bp. 1962.). Gergely Sándor Gizella téri műtermében tett látogatásról Kahána Mózes *Írtatlan Könyvek Könyve* című (Bp. 1969.) önéletrajzában olvashatunk.

Kassák tizenhárom évvel később, 1931-ben jött újra Szegedre. Április 18-án, szombatn érkezett, hogy másnap előadást tartson a Munkások Gyermekbarát Egyesületének matinéján. A *Délmagyarország* számára Magyar László (1900—1971) készített vele interjút. Kassák az írói hivatásról is szólt: „... Az én véleményem szerint az irodalom nemcsak technikai, hanem világnézeti kérdés is... Gazdasági válság, politikai káosz uralkodik mindenütt... Azt szeretném, ha ebben az általános káoszban az írók mondanák ki az első, bátor, biztató szót...”. Saját magáról is beszélt: „A Délmagyarországban folyik most a legújabb regényem. (Megnöttek és elindulnak. — A. F.) Ezt én nagyon komoly írásnak tartom... Most kötöttem szerződést az egyik kiadóval a *Életrajzom* kötetéről. Ez a három kötet folyta-

tása lesz az *Egy ember élete* címen már megjelent köteteknek... Naponta megírok egy fejezetet, ami körülbelül ezer szó.” (Délmagyarország, 1931. ápr. 19.)

A lap április 21-i száma röviden ismertetette a Belvárosi moziban rendezett matiné műsorát és Kassák előadásának a témáját: „Beszél a külföldi és a magyar munkásság életművéről, a különböző higiéniai berendezésekről, és arról a módról, amelyre az egészséges gyermekgenerációt lehet nevelni a munkásmozgalmak számára.” A változatos műsorból a munkások szavalókörusát említjük meg, amely „megrázó erővel elevenített meg” egy Kassák-verset.

Kassák Lajos a fölszabadulás után, 1946. október 23-án érkezett újból Szegedre, hogy részt vegyen a vidéki kultúrnapok helyi rendezvénysorozatán. Lengyel Balázs emlékezete szerint (*Élet és Irodalom*, 1973. okt. 20.) a kultúrnapok ötletét Kassák és Kardos László vetette föl. Talán azóta sem volt Szegeden ilyen „írójárás”. A pesti vendégek között volt Kassák, Gergely Sándor, Komlós Aladár, Laczkó Géza, Bóka László, Berczeli A. Károly, Kardos László, Devecseri Gábor, Kolozsvári Grandpierre Emil, Lengyel Balázs és Szalantai József festőművész. Az öt nap (okt. 23—27.) történetéből erős válogatásra kényserülünk.

Október 23-án, szerdán délelőtt a városházán volt a hivatalos megnyitó. A vendégeket üdvözlő szavakra Kassák válaszolt. Gondolatai ma is időszerűek: „Az a nemzet, amely kultúrájában elmarad, elmarad gazdaságában... Esményünk a decentralizáció. Azt szeretnénk, hogy kultúránk ne egy helyen virágozzék...” (Szegedi Népszava, 1946. okt. 24.)

Másnap, 24-én az Újságíró Otthonban Kassák bevezetője után *Polgárság és irodalom* címmel Bóka László, *Forradalom és költészet* címmel Komlós Aladár tartott előadást. A vitavezető Kassák volt. A *Délmagyarország* október 25-i tudósítása szerint Kassák a humanitásra a költői alkotásban betöltött szerepét hangsúlyozta.

Az október 25-i, pénteki programból kiemelkedik a Tiszaparti Móra-szobor fölavatása. Tápai Antal szobrászművész alkotását 1939 július első hetében helyezték el a közművelődési palota előtt. A szobor leleplezésére azonban — bár időpontját többször is kitűzték — nem adtak engedélyt a város urai. Sőt az a szégyen is megeseett, hogy az Ismeretlen Olvasó rózsáit, ne felejtse el búzavirágait a parkörnek a Tiszába kellett dobni... (*Vér György: Egy csokor virág az árán hagyott szobron, Délmagyarország*, 1939. aug. 27.) Az avatóbeszédet — Móra özvegye jelenlétében — Magyar László mondta. Az ünnepség után Kassák gratulált a szobrot készítő Tápai Antalnak.

Október 26-án a *Szegedi Népszava* közölte Kövesdi László Kassákkal készített interjút. Kövesdi úgy jellemezte Kassákot, mint aki „a szocializmus első igazi úttörője a magyar irodalomban”. Az író szerint a kultúrnapok célja az, hogy „közvetlen érintkezésbe kerüljünk a munkássággal, parasztsággal és diáksággal”.

Ugyanezen a napon Bóka László *A diákság és a kultúra* címmel tartott előadást az aulában. A vitában Kassák is fölszólt. Hangsúlyozta, hogy a marxizmus nélkül nem lehet társadalmi haladást elérni. (*Szegedi Népszava*, 1946. okt. 27.)

Vasárnap, október 27-én a budapesti írók fölőlvosó ülésével zárult az ünnepségsorozat. A bevezetőt mondó Kassák összefoglalta szegedi tapasztalatait, fölemelve — jellemző szókimondásával — a negatívumokat is. Kassákék október 28-án, hétfőn reggel utaztak el városunkból. A *Szegedi Népszava* keddi számában újabb, Kassákkal készített interjú jelent meg.

Kassák Lajos látogatásai három, élesen elkülönülő korszakra esnek: járt itt a forradalmak előtt és idején, a Horthy-korszakban és a fölszabadulás után. De mindig egy él érdekében.

APRÓ FERENC